

Jiří Danihelka tyto dva své komentáře zaslal původně redaktorům *Additament* s žádostí o zařazení. Poněvadž však trval na nezkrácené verzi, kterou redaktori s ohledem na omezený rozsah rubriky *Emendationes et errores* v *Additamentech XIV.* odmítli přijmout, po dohodě s redakcí *Zpráv* komentáře nyní vycházejí samostatně.

Redakce *Zpráv* ČBS

Ad Additamenta XIII duae correctiones minores

Jiří Danihelka

Ústav botaniky a zoologie, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Kotlářská 2, CZ-611 37 Brno a Botanický ústav AV ČR, Oddělení vegetační ekologie, Lidická 25/27, CZ-602 00 Brno; e-mail: daniel@sci.muni.cz

Následující dva komentáře byly původně určeny pro *Additamenta*. Redaktori seriálu je však byli ochotni přijmout pouze v případě, že text „razantně zkrátím do podoby věcných poznámek“. Vzhledem k tomu, že by tím oba komentáře víceméně ztratily smysl, krácení jsem odmítl. Z rozhodnutí redakce časopisu nakonec vycházejí samostatně. Jejich cílem je nejen opravit různé drobnosti, ale především poukázat na úskalí práce s historickými herbářovými etiketami a starou literaturou, která vyžaduje nejen jistou erudici, ale také mimořádnou pečlivost a opatrnost v úsudku.

Chenopodium chenopodioides

Proti vyznění komentáře k nálezů Hochstetterova sběru merlíku slanomilného od Čejče na Hodonínsku v herbáři PRC (J. Hadinec in *Additamenta* 13: 34–35, 2015) nelze nic závažného namítnout. Jeho úvodní část však vyžaduje určitá upřesnění. Autor komentáře na základě srovnání textu herbářové etikety s lokalitami druhu uvedeného pod linnéovským jménem *Chenopodium maritimum* v první květeně Moravy (Rohrer & Mayer 1835: 58) dochází k přímočarému závěru, že se údaje v citované květeně vztahují k výše uvedenému nálezů, a tedy k druhu známému nyní pod jménem *Ch. chenopodioides*. Kdybychom však přijali tuto interpretaci, přišla by květena Moravy o jeden z emblematických druhů své někdejší slanomilné flóry, totiž o solníčku rozprostřenou (*Suaeda prostrata*). Nahlédnutím do nej-různější literatury a internetových databází (např. Jarvis 2007, Uotila 2011) snadno zjistíme, že jméno *S. maritima* (L.) Dumort. je založeno na jménu *Ch. maritimum* L. Že tato jednoduchá interpretace není jen formální, ukazuje nahlédnutí do soudobých květen. Například v Květeně Rakouska (Schultes 1814), se kterou Ch. F. Hochstetter nejspíše pracoval, je jméno použito pro panonské populace rodu *Suaeda*, což vyplývá z popisu na str. 458 i uvedené lokality (An Salzseen in Ungern). Podobně Reichenbach (1832: 582) cituje jméno *Ch. maritimum* v rodě *Schoberia*, tj. solníčka. Solníčka přímořská sice roste jen na mořském pobřeží, avšak po větší část 19. století se toto jméno používalo i pro rostliny jihomoravských slanisek (viz např. Makowsky 1863: 59). Není proto žádný důvod se domnívat, že by autoři první moravské květeny tímto jménem označili nějaký merlík ve vymezení rodu, které je obvyklé dnes; *Ch. maritimum* je navíc jako nejodlišnější od ostatních merlíků uvedeno na posledním místě. Ostatně i sám Hochstetter (1825: 523) uvádí z plochých břehů Kobylského jezera druhy „*Salicornia herbacea*, *Chenopodium maritimum*, *ficifolium*, *rubrum* und *serotinum*, *Atriplex incisa* (*prostrata*) ...“. Je tedy zřejmé, že přinejmenším pro něj nebylo *Chenopodium maritimum* a *Ch. serotinum* totéž. Identitu rostliny, kterou Ch. F. Hochstetter pod jménem *Ch. maritimum* zaznamenal a sebral u Měňína (o. c., p. 522) a Kobyli, lze případně ověřit přímo v herbáři PRC, kde by

podle mých zkušeností měl být příslušný sběr k nalezení v rodě *Suaeda*, pravděpodobně přímo mezi doklady solničky rozprostřené.

Zbývá ještě odpověď na otázku, co se stalo s Hochstetterovým údajem o výskytu druhu *Chenopodium serotinum* u Kobylí. Reichenbach (1832: 582) pod jménem *Blitum crassifolium* (= *Ch. chenopodioides*) výskyt merlíku slanomilného na Moravě neuvádí. Jméno *Ch. serotinum* se však nachází v synonymice merlíku fíkolistého (Reichenbach 1832: 579) a ve výčtu lokalit tohoto druhu lze najít i „im südlichen Mähren bei Kobily: Hochst.“. Pro H. G. L. Reichenbacha, který pravděpodobně čerpal údaje o výskytu na Moravě z Hochstetterovy „pilotní studie“ o moravské květeně (Hochstetter 1825), bylo *Ch. ficifolium* a *Ch. serotinum* totéž, a proto u něj Hochstetterovo *Ch. serotinum* mizí beze stopy. Totéž pravděpodobně platí i o první květeně Moravy (srov. Rohrer & Mayer 1835: 57). Podle téměř doslovných citací četných Hochstetterových sběrů lze usuzovat, že R. Rohrer měl k dispozici jeho srovnávací herbář květeny Brněnského kraje, který se dnes nachází ve sbírce PRC, a tak je málo pravděpodobné, že by býval byl sběr od Kobylí přehlédl. Zda jej přiřadil k druhu *Ch. rubrum*, kterému se nejvíc podobá, anebo k druhu *Ch. ficifolium*, nelze jednoznačně rozhodnout, poněvadž v prvním případě uvádí mj. „am Kobily- und Czeitscher-See“, v druhém „am Kobily-See“; první možnost je však pravděpodobnější. Vzhledem k tomu, že se linnéovské jméno *Ch. serotinum*, které se vztahuje k druhu *Atriplex tatarica* (Jarvis 2007), používalo pro rostliny známé dnes pod jménem *Ch. ficifolium*, je Hochstetterovo určení vlastně chybné. Nelze se však divit, poněvadž podle druhého vydání Schultesovy květeny (Schultes 1814), s nímž Hochstetter pracoval, se merlík slanomilný určit nedá. *Chenopodium serotinum* je zařazeno jako druh 1042 za merlík fíkolistý a z komentáře pod lakonickým dvouřádkovým popisem, vlastně překladem původně latinské diagnózy Willdenowova vydání *Species plantarum* (srov. Willdenow 1798: 1302), vyplývá, že k údajům z Lumnítzery *Flora posoniensis* je Schultes velmi skeptický („Lumnitzer will es in sumpfigen Gegenden um Pressburg gefunden haben“), jelikož prof. [P.] Kitaibel v Uhrách rostlinu neviděl, a že by se mohlo jednat rovněž o merlík fíkolistý. Zbývá ještě dodat, že jako první pravděpodobně pravděpodobně uvádí z jižní Moravy merlík slanomilný A. Makowsky, a to pod jménem *Ch. rubrum* var. *crassifolium* (Makowsky 1863: 57).

Drobnou opravu vyžaduje i citace etikety Hochstetterova sběru (srov. J. Hadinec in *Additamenta* 13: 34, 2015), po které text dává smysl: správně je *im Schilf*, tj. v rákosi, nikoli *im Schilt*, což neznamená nic. A z iniciál sběratele *Ch. F. F.* nechť čtenář vymaže jedno z *F* a z příjmení pak jedno *t*, neboť sběratel se jmenoval Christian Ferdinand Hochstetter (k tomu viz Danihelka 2008).

Veronica peregrina

V komentáři k tomuto druhu v předchozí části seriálu se obšírně rozebírají nejstarší údaje o výskytu v Čechách (P. Lustyk in *Additamenta* 13: 112–124, 2015), přičemž autor cituje druhou nedokončenou květenu Čech (Pohl 1809) jako jejich zdroj. Jako prvního autora, který Pohlovy údaje implicitně odmítl, uvádí L. J. Čelakovského, jelikož v druhém díle Prodrumu květeny české nejsou Pohlovy údaje vzaty v potaz (srov. Čelakovský 1871). Autor komentáře celkem oprávněně dospívá k závěru, že bychom měli v tomto kritickém názoru Čelakovského následovat. S tím lze téměř bez výhrad souhlasit, pouze se tato fiktivní polemika po prvé odehrála o víc než půlstoletí dříve a měla jiné účastníky.

Nejstarší údaje o výskytu rozrazilu cizího v Čechách nepocházejí z počátku 19. století (srov. Pohl 1809: 23)¹⁾, ale už z konce 18. století a lze je najít v první nedokončené květeně Čech, *Flora Boëmica inchoata* (Schmidt 1793: 32–33, druh XLVII). Franz W. Schmidt o výskytu tohoto druhu v Čechách píše: *Crescit rarissima planta in arvis aridis circa Pragam ad Prokopiloch* [tj. jeskyně sv. Prokopa v Prokopském údolí, koncem 19. století zničena rozšířením kamenolomu]; *etiam Pragae in horto caesareo ad viam legi*. Pro srovnání uvádím i znění údajů z prvního svazku Pokusu o květenu Čech (Pohl 1809: 23): *Auf trockenen Aeckern und Wegen. [...] Um Prag, im kaiserl. Schloßgarten, am Wege nach*

¹⁾ Obdobně uvádí rok prvního zavlečení také *Catalogue of alien plants of the Czech Republic* (Pyšek et al. 2012: 254).

*S. Prokop selten*²⁾. Na první pohled je zřejmé, že Pohl pouze přeložil a parafrázoval starší údaj ze Schmidtovy květeny, přičemž vynechal informaci o herbářovém dokladu k výskytu v Císařské (dnes Královské) zahradě na Hradčanech. Proč necitoval svého předchůdce, nelze dnes s jistotou říci, ale nejspíš je to jen opomenutí. Ať byl důvod jakýkoli, nezni údaj o výskytu v Královské zahradě zcela nedůvěryhodně, neboť do Evropy byla *Veronica peregrina* nejdříve zavlékána právě do parků a zahrad, obvykle se sadbou exotických rostlin. Dokonce měl existovat i herbářový doklad. Pokud skutečně existoval, je málo pravděpodobné, že se zachoval dodnes a že se jej podaří bezpečně identifikovat. Určitě jej však o 26 let později neviděli bratři Preslové, neboť v první úplné květeně Čech (srov. Presl & Presl 1819: 2–4) není o rozrazilu cizím ani zmínka, přičemž počet druhů rodu *Veronica* se ve srovnání se Schmidtovou květenou zmenšil ze 43 na 22, tj. téměř na polovinu. Je velmi nepravděpodobné, že by bývali byli bratři Preslové tyto nejstarší údaje přehlédli, neboť Schmidtovu květenou nezřídka citují. Výsvětlení je třeba hledat v předmluvě neboli *Napomenutí*, v níž autoři na str. XI a XII mj. objasňují, jakým způsobem pracovali s údaji ze Schmidtovy a Pohlovy květeny (citace přizpůsobena současnému pravopisu): *Nižádněť rostliny v počet nepřijímáme, než které putující sami my jsme našli a pozorovali, neb mužově hodnověrní nám zúčastnili [= sdělili]; pročež leč viděné žádné jiné neuvádíme, nikoli však mužům slovoutným nevěřice, nýbrž na mysl rozvažující množství rostlin v Květenách našich vydaných, o nichž po[c]hybovati, že někdy našimi byly měšťankami. O pár řádků níže se bratři Preslové vyjadřují přímo k F. W. Schmidтови a jeho květeně: *Ovšem pravda, že my i naši slovoutní přátelé ještě všecky krajiny Čechie neprohledali; z toho ale podobenstvím vedeni neuzavírejmež, rostlina ta neb ona v končině některé že roste, jako to často nebožtík Schmidt zdál se činiti*. Podobně nenašla *V. peregrina* místo ani mezi 23 druhy rozrazilů uvedenými v Hospodářsko-technické květeně Čech (srov. Berchtold & Seidl 1836: 19–32). Z uvedeného tedy jasně vyplývá, že Schmidtvův údaj odmítl jako nevěrohodný nejen L. J. Čelakovský (srov. též Čelakovský 1870), ale o víc než 60 let před ním autoři první úplné květeny Čech a po nich i jiní, kteří měli tehdy k české květeně co říci.*

Berchtold F. & Seidl W. B. (1836): Oekonomisch-technische Flora Böhmens. Vol. 1/1. – Prag.

Čelakovský L. (1870): Květena okolí pražského. – Živa, Sborn. Věd. Mus. Král. Čes. 4: 1–164.

Čelakovský L. (1871): Prodromus der Flora von Böhmen. Vol. 2. – Arch. Naturwiss. Landesdurchforsch. Boehm., sect. 3a, fasc. 2: 113–388.

Danihelka J. (2008): Hvězdnice sívá (*Aster canus*), Christian Ferdinand Hochstetter a dva málo známé prameny ke květeně Moravy. – Zpr. Čes. Bot. Společ. 43: 1–16.

Jarvis C. (2007): Order out of chaos. – Linnean Society of London & Natural History Museum, London.

Makowsky A. (1863): Die Flora des Brünnner Kreises. – Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 1 (1862): 45–210.

Pohl J. E. (1809): Tentamen florae Bohemiae. Vol. 1. – Prag.

Presl J. S. & Presl C. B. (1819) Flora čechica. Květena česká. – Pragae.

Rohrer R. & Mayer A. (1835): Vorarbeiten zu einer Flora des Mährischen Gouvernements. – Brünn.

Reichenbach H. G. L. (1832): Flora germanica excursoria. Vol. 2. – Lipsiae.

Schmidt F. W. (1793): Flora Boëmica inchoata. Centuria prima. – Pragae.

Schultes J. A. (1814): Österreichs Flora. Ed. 2. Vol. 1. – Wien.

Uotila P. (2011): Chenopodiaceae (pro parte majore). – In: Euro+Med Plantbase – the information resource for Euro-Mediterranean plant diversity, URL: (navštíveno 11. 10. 2015).

Willdenow C. L. (1798): Caroli a Linné species plantarum... Ed. 4. Vol. 1/2. – Berolini.

²⁾ Szaba Pohlovy knihy kombinuje antikvu pro partie textu psané latinsky s frakturou, která může některým čtenářům činit potíže, pro partie psané německy. Poslední slovo údaje o nálezu v Praze a okolí je *selten* (srov. *planta rarissima* ve Schmidtově květeně), nikoli *felsen*, jak se píše v Additamentech (srov. P. Lustyky in Additamenta 13: 121, 2015). Po opravě je znění údaje jasnou parafrází staršího údaje ze Schmidtovy květeny.